

STUDIU DESPRE STRUCTURILE SOCIO-PROFESIONALE ÎN ORAȘUL CONSTANȚA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Paul DOMINTE *

Abstract: Study about the socio-professional structure in Constanta at the beginning at the XX-th century

The city of Constanta belonging to „La belle époque” is socially, ethnically and ocupationally stratified town.

We can talk about a job-made mozaïque: military men; ship crews; clerks; merchants; fishermen sailors; pubbers; clowns that are all doubled by smugglers; thieves; prostitutes; couch-potatoes; a Babylon of nations and customs which shows off a bad morale, often doubting, a world of egos, restless, oscillating between the extreme agitation and the apparent laziness during summers. All these give the city its special, unique flavour which is sometimes burlesque. There are local phenomena such as: the clan spirit, the rivalries, the mass-media circus or the hidden businesses of the underground, notorious world.

Keywords: socio-professional, job-made mozaïque, merchants, ship crews, turism, smugglers

Constanța dispunea la 1900 de una dintre cele mai diversificate structuri etnice din România, element de mare atracție pentru străinii de localitate și îndeosebi pentru turiști, acest adevărat mozaic de populație fiind dublat de o nu mai puțin complexă structură socio-economică.

În oraș, la începutul secolului al XX-lea, se formase o elită reprezentată de marii oameni de afaceri, industriași, magistrați, funcționari superiori și militari de carieră. Ei formau protipendada orașului, ocupând

* Profesor drd., Liceul Teoretic „Decebal” din Constanța, secretar general adjunct al Societății de Științe Istorice din România

locuri de frunte la recepții și manifestări oficiale, la spectacole și dând tonul în ceea ce privește moda zilei. Formând aproape o castă, mai ales înalții funcționari publici, aceștia exercitau o atitudine cu accente paternaliste asupra celorlalte categorii sociale, patronând acte de caritate și influențând destine într-un sens sau altul, dar nu permiteau depășirea granițelor sociale, sancționând foarte dur grosolăniile și încălcările de etichetă. Deși paternalismul s-a născut în mediul privat, nu puțini erau primarii constănțeni care rezolvau problemele sociale ale urbei comportându-se ca niște patroni cu pretenții de tați de familie în propria întreținere. Nimic din atitudinea paternalistă a unui mare șef de firmă occidentală contemporan nu lipsea din viziunea primarilor constănțeni, mai puțin drepturile de proprietate asupra instituției pe care o conduceau și care, cel puțin după lege, rămânea una de stat. Primari precum: Koiciu, Bănescu, Andronescu etc., și-au luat foarte în serios rolul lor de părinți ai Comunei Urbane Constanța, mai ales a categoriilor nevoiașе. Astfel primarii apar împreună cu soțiile la împărțirea premiilor școlare; se preocupă, împreună cu consoartele, cu devotament, de operele de asistență socială; angajații primăriei, mai ales cei de condiție modestă, se întrec în a le acorda apelative ce fac trimitere la calitatea de părinte comunal a primarului; iar Arhivele Statului din Constanța abundă în dosare (pentru anii 1878-1916) referitoare la soluțiile găsite de primar și consiliul local la problemele săracilor¹.

Imediat după această categorie de vârf și foarte înstărită urmau: negustorii de rând, meseriașii și patronii de localuri, funcționarii și, în general, intelectualii, care reprezentau o categorie mijlocie și activă a Constanței. Uneori, aceștia se grupau în adevărate cartiere, în funcție de ocupații și meserii. În sfârșit, oamenii de rând, muncitori de condiție modestă, legați mai ales de activitatea portuară (hamali și marinari), turistică (birjari, negustori sezonieri), muncitori manufacturieri și industriali, dar și ucenici, sacagii, muncitori în servicii. La ultimul palier se situau muncitorii zilieri, vânzătorii ambulanți, cerșetorii, prostituatele, borfașii, contra-banștii, oameni de la marginea societății care trăiau de pe o zi pe alta.

Încă de la preluarea ei de administrația românească, Constanța a îndeplinit o funcție eminamente comercială. Pe primul plan se afla marele comerț și cel de tranzit, acestea din urmă omagiat ca reprezentând activitatea de viitor, deschizătoare de orizonturi noi: „o condițiune de viață și

¹ Pentru paternalism în Occident vezi: Philippe ARIÈS, George DUBY, *Istoria vieții private*, Editura Meridiane, București, 1997, vol. 8 p. 45-46.

prosperitate pentru ea (țară, România – *n.n.*)”². Camera de Comerț și Bursa reprezentau adevărate citadele ale marilor negustori. Camera de Comerț avea înscriși în listele sale în 1900, la o populație de vreo 12-13 mii de locuitori, peste 600 de patentari, deci plătitori de taxe, cu statut de alegători. Din rândul lor se detașau vreo 17 angroșiști de cereale (patentari 1). Nume de familii precum: *Presenti, Macri, Murellis, Russu, Benderli sau Mavrojani* (majoritatea greci) vor forma adevărate dinastii de magnai ai grâului³. Marii negustori pretindeau locuri de frunte la ceremonii și erau invitați să ia parte la marile evenimente ale urbei alături de notabilități și suverani, dacă aceștia erau prezenți. De pildă în vederea preconizatei vizite a țarului la Constanța, președinții, vicepreședinții, 21 de membrii ai Camerei de Comerț și Bursei și zece mijlocitori oficiali pe lângă Bursă, erau invitați oficial să-i primească pe monarhi⁴.

Magnaților comerțului constănțean li se adăugau alți negustori, chiar din oraș, de la cei mai bogați, de stofe și articole de lux, la băcani (unii precum *Diamandopol* și *Caraciali*, de asemenea avuți), vânzători de băuturi spirtoase și coloniale, parfumuri, ceasuri, pălării, încălțăminte și bijuterii, până la simpli bragagii, zarzavagii și măcelarii din piețe⁵, apoi, vânzătorii ambulanți de nimicuri și suveniruri (scoici, mărgelile etc.). Aceștia din urmă primeau autorizație de la primărie numai sezonier⁶. În sfârșit, vânzătorii de semințe prăjite, susan, garizi fierți, salep (un soi de băutură ca un sirop foarte dulce, mult apreciată de copii, *n.n.*), porumb fiert și copt, floricele, apă de băut etc., care confereau o culoare locală deosebită Constanței⁷. Nu lipseau nici vânzătorii de tutun⁸, fumatul fiind în vogă în epocă.

Speranța unor câștiguri facile din comerț făcea ca viziunea unei bătrâneți fericite să fie asimilată cu deținerea unei prăvălii după încheierea serviciului activ, chiar de către unii funcționari ai Primăriei. De pildă M. Triandafil, contabilul Primăriei, solicita în 1914 un teren, lângă obor, pentru

² „Steaua Constanței”, an II, nr. 14, 6 ianuarie 1902, p. 1.

³ Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale, Fond Primăria Constanța [infra: F. P. C.], dosar 29/1900. Numele acestora sunt trecute în Listele de patentari ai Camerei de Comerț din 1900, fiind regăsite și în listele din 1916.

⁴ F. P. C., dosar 9/1914, f. 45.

⁵ Pentru listele Camerei de Comerț vezi: F. P. C., dosar 29/1900, f. 20-28 și dosar 29/1915, f. 125.

⁶ *Ibidem*, dosar 10/1900, f. 60, 71, 74.

⁷ Constantin CIOROIU, M. MOISE, *Litoralul românesc la 1900*, Editura Europolis, Constanța, 2001, p. 57-58.

⁸ La 1900 s-a înregistrat chiar o creștere a prețului la tutun, ceea ce a condus la o scădere a vânzărilor – „Constanța”, X, nr. 348, 15 noiembrie 1900, p. 4.

„a putea face o prăvălie, unde să pot exercita un mic negoț pentru asigurare existenței mele la bătrânețe”⁹.

Dacă în cazul marilor angroșiști, interesele acestora erau destul de protejate, în ceea ce-i privește pe comercianții din piețe și vânzătorii de produse de bază, raporturile acestora cu Primăria au început să se degradeze după 1914, în condițiile izbucnirii războiului mondial. Cum mulți dintre acești vânzători, mai ales măcelarii și zarzavagiii, au căutat să ridice tarifele, Primăria a reacționat violent, impunând prețuri maximele cu forța, bombardând negustorii cu ordonanțe; încurajând cetățenii să-i pârască pe contravenienți, iar agenții de poliție au fost însărcinați să aplice aceste măsuri¹⁰.

Poate că nimic n-a imprimat mai mult specificul Constanței, decât prezența marinarilor și a lucrătorilor portuari. Scriitori precum Jean Bart și căpitanul de cursă lungă N. Ionescu-Johnson și-au pus pana în slujba descrierii vieții de zi cu zi a acestei categorii sociale.

În Constanța existau două tipuri de marinari: cei care aparțineau marinei militare, lesne de recunoscut după uniforme specifice și cei ce aparțineau marinei civile, ofițeri și mateloți de pe navele de mărfuri și călători. În ceea ce privește marina militară, în preajma primului război mondial România dispunea de mai multe de nave de război¹¹.

Prezența marinei militare era legată de existența Diviziei de Mare la Constanța, având în subordine școli de mecanici și ofițeri¹². Această armă constituia o prezență cotidiană în oraș. N. Ionescu Johnson povestește toate neplăcerile la care erau supuși elevii marinari, șicanați de cei din anii mai mari, care le tăiau hamacele și le murdăreau efectele pentru a fi urcați la „*cucurigu*” (un soi de carceră situată în vârful catargelor, *n.n.*). Acestea erau fapte cotidiene, inerente în marină și cerute de tradiția respectată cu strictețe¹³. Urmau apoi instrucția de zi cu zi, spălatul punților¹⁴, cățărutul pe

⁹ F. P. C., dosar 46/1914, f. 10.

¹⁰ Ordonanța Primăriei în legătură cu stabilizarea unor prețuri, din 28 iulie 1914 preciza și că: „agenții polițieniști și comunali sunt însărcinați cu executarea acestei ordonanțe” – F. P. C., dosar 20/1914, f. 5.

¹¹ Gheorghe PETRE, Ion BITOLEANU, *Tradiții navale românești*, Editura Militară, București, 1991, p. 156-163. Criza financiară a României din 1900 a făcut ca investițiile din domeniul marinei militare să stagneze, programele de înarmare fiind reluate după 1910 în contextul înrăutățirii situației internaționale.

¹² *Ibidem*, p. 165.

¹³ Nicolae IONESCU-JOHNSON, *Însemnările unui marinar*, vol. I, E.S.P. L.A., București, 1956, p. 51.

¹⁴ *Ibidem*, p. 78.

catarge și arborarea velelor, trasul la rame, măsurătorile¹⁵. Uneori ofițerii aveau pretenția să-i culturalizeze pe elevi, ceea ce declanșa „o adevărată epidemie de căscături”¹⁶. Deși suportau un asemenea program de instrucție, tinerii marinari, odată ajunși pe uscat, erau puși pe șotii și giumbușlucuri care distrau protipendada, la acestea adăugându-se aventurile amoroase care erau atât de evocate în poveștile marinărești. Ofițerii superiori reacționau dur, consemnându-i la bord pe marinari pentru a curma aceste scandaloase fapte. Măsurile lor însă, erau lipsite de eficacitate¹⁷. De altfel, chiar amplasamentele plutitoare, docuri din lemn ce serveau de casă marinarilor, au devenit cu timpul locul de întâlnire și distracție al unor familii și „cuconetului”¹⁸ din oraș.

După ce deveneau ofițeri, marinarii căpătau un statut aparte, chiar privilegiat, legat de rolul lor în apărarea orașului, dar și de farmecul pe care meseria lor îl degaja, inerent. Aflați într-o perpetuă competiție cu ofițerii militari de uscat, exista între ei o adevărată separație pe principii de clan ce năștea rivalități dure. Nu rareori acestea degenerau în glume răutăcioase, finalizate cu imprecății și încăierări stupide „de un ridicol provincial”¹⁹.

O adevărată plagă a corpului ofițeresc de marină a constituit-o carierismul. Unii ofițeri incapabili, erau oameni cu „propte” la București, sau cu „nume de familie”, fapt de natură să creeze raporturi tensionate între cei merituoși și ocupanții unor funcții, fără o calitate profesională pe măsura pretențiilor²⁰.

La Constanța existau și numeroși marinari civili, a căror ocupație era legată de dezvoltarea comerțului și transportului de persoane pe cale maritimă. Unii foști ofițeri, militari de marină, puteau ajunge cu timpul căpitani de cursă lungă²¹. Grupați în „Societatea marinarilor”, viața „lupilor de mare” nu era ușoară. Veșnic pe drumuri, ei sufereau și de teribilul spectru al naufragiului²². În ciuda lozincilor patriotarde, de promovare a elementului național în serviciul de navigație de la noi din țară, s-a manifestat în epocă o viziune de ploconire față de „pregătirea” unor străini

¹⁵ *Ibidem*, p. 96.

¹⁶ *Ibidem*, p. 92.

¹⁷ Jean BART, *Schițe marine din lumea porturilor*, Editura „Cartea Românească” S.A., București, 1926, p. 324.

¹⁸ N. Ionescu Johnson, *op. cit.*, vol. 1, p. 418.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 420.

²¹ *Ibidem*, vol. 2, 1958, p. 11-13.

²² *Ibidem*, p. 10.

în domeniu. De aceea: „un mecanic neamț, un meșter britanic, un pilot italian sau chiar un cambuzier marsiliez, erau mai bine plătiți decât românii care îndeplineau aceleași atribuții, chiar dacă era vizibil că aceștia le împlineau cu mult mai bine”²³. Nu este de mirare că mulți marinari români se ocupau cu afaceri de contrabandă.

Prezența marinarilor era evocată și în numele date unor localuri precum: „*Catargul*” sau „*Cafeneaua Marinarilor*”. Ca în mai toate timpurile, marinarii erau clienții cei mai fideli ai prostituatelor, crâșmelor și cafenelelor, de unde „îi ridicau spre ziuă chelnerii și-i aduceau la vapor”. Urma un nou voiaj sau o lună de muncă, pentru ca apoi s-o ia de la capăt, cheltuindu-și leafa întreagă într-o singură noapte de petreceri încheiate cu nelipsita beție²⁴.

Până la primul război mondial Constanța s-a aflat între orașele slab industrializate ale țării. Principalele întreprinderi industriale din Constanța erau: Atelierele de reparații a Porturilor Maritime (D.P.M.); Fabrica de bidoane metalice a Societății petroliere „Astra Română” (1911), Uzina electrică și depozitele petroliere ale Societății „Româno-Americană” (1904), depozitele Societății petroliere „Columbia” (1904), Fabrica de ambalaje metalice „Tomis” (1906), Uzina Electrică Comunală (1905) și cea din port (1908). Apoi moara mecanică „Murelli” (1908), Fabrica de bere „I. Gruber”(1884) și „C. Schmidt” de la Palas²⁵. Se adăugau și cele două fabrici de tăbăcărie, care vor da numele lacului, situat în nord-estul orașului.²⁶

Prezența muncitorilor la Constanța era legată mai ales de existența activității portuare, majoritatea fiind hamali în port și cel mai încheiat colectiv muncitoresc din oraș. Ei au dispus de un regulament de organizare, încă din 1882. Potrivit acestuia, hamalii erau împărțiți în cete de câte zece oameni, sub conducerea unui șef recunoscut de Primărie și aveau obligația de a ajuta pompierii în caz de incendiu²⁷. Hamalii erau de mai multe categorii: străini, mai ales armeni, cărora vătafii (cei ce contractau fronturile de lucru, adevărați lideri ai hamalilor) se obligau să le asigure cazare și

²³ *Ibidem*, p. 15.

²⁴ Tudor ȘOIMARU, *Constanța*, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea, București, 1936, p. 64.

²⁵ Stoica LASCU, *Din istoricul industriei românești interbelice. Principalele componente ale ramurilor de profil din Dobrogea (I)*, în „Pontica”, XIX, Constanța, 1986, p. 203-220.

²⁶ Constantin M. BONCU, Natalia BONCU, *Constanța. Contribuții la istoricul orașului*, Editura Litera, București, 1979, p. 42.

²⁷ F. P. C., dosar 20/1882, f. 8 apud, Marin STANCIU, Ana CHIRIAC, Aurelia RĂDUCĂNESCU, Maria STĂNECI (editori), *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1988, p. 90.

întreținere; „brăilenii”, care invadau Constanța în timpul iernii, când afacerile în orașul de rezidență stagnau, din cauza înghețului; în sfârșit, muncitorii săteni din Dobrogea, sau din restul țării, care veneau în timpul iernii și părăseau Constanța o dată cu începerea muncilor agricole²⁸.

Hamalilor li se adăugau și căruțașii (așa numiții *bivolari*, *n.n.*) ce transportau mărfurile în port, docherii, stivuatorii ce așezau marfa, lopătarii și ciurarii care vânturau grânele. Viața hamalilor era grea: „Lucrul începea la răsăritul soarelui și se prelungea până la înserare. La încărcarea cerealelor, precum și la construcția portului se lucra și pe timpul nopții. Cu toate că în 1897 s-a promulgat legea repausului duminical, ea nu s-a aplicat”²⁹. O ceată încărca pe zi până la 100 tone de cereale. Hamalii cărau câte 130-150 kg. pe schele improvizate, de multe ori prăbușindu-se cu tot cu încărcătură în mare, acest regim de muncă epuizându-le forța fizică³⁰. Condițiile grele de activitate, insecuritatea și riscurile, lipsa repausului duminical și tratamentul inuman al vâtafilor, i-au determinat pe hamali să declanșeze acțiuni de protest încă din 1880. În 1901 hamalii au intrat în grevă pentru mărirea salariilor³¹, în condițiile în care un muncitor în port câștiga zilnic de la 2 lei pentru un hamal până la 3-5 lei pentru un căruțaș³². Până în 1906 la Constanța se formaseră 5 sindicate, iar în 1907 o organizație de ajutor reciproc „*Societatea Marinarilor Civili*”, care și-a creat fonduri pentru ajutorarea membrilor familiilor acestora³³. Lucrătorii sezonieri se vedeau nevoiți să locuiască în bordeie infecte³⁴, în magazine³⁵ sau alte localuri improvizate, sporind pericolul izbucnirii unor epidemii³⁶. Uneori, în disperare de cauză, ajungeau să ceară azil la poliție, pentru a nu dormi pe câmp sau în vagoane³⁷. Sistarea lucrărilor comunale a determinat ca „pe fondul penuriei de alimente, cam 40% din întreaga populație să rămână muritoare de foame”³⁸.

²⁸ „Cuvântul”, an I, nr. 1, 18 decembrie 1905, p. 3.

²⁹ Valentin CIORBEA, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Edit. Europolis, Constanța, 1993, p. 119.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 120-121.

³² „Farul Constanței”, nr. 51, 18 martie 1901, p. 2.

³³ V. Ciorbea, *Portul Constanța...*, p. 121.

³⁴ F. P. C., dosar 20/1900, f. 45.

³⁵ *Ibidem*, f. 20.

³⁶ *Ibidem*, f. 36.

³⁷ *Ibidem*, dosar 3/1896, f. 24 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 214.

³⁸ F. P. C., dosar 57/1914, f. 57-58 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 405.

Un număr destul de important de muncitori erau angajați în serviciul Primăriei: măturători, gunoieri, sacagii, grădinari, zilieri, servitori etc. Dacă în cazul hamalilor, protestele erau legate de șefii de echipă și directori, în acest caz nemulțumirile veneau din partea șefilor numiți de Primărie. Ca atare, muncitorii revendicau regulamente pentru ca șefii: „să nu ne muncească ca pe niște vite, afară peste puterile noastre” – cum se afirma în documentele vremii³⁹. Acești conducători de servicii erau, nu de puține ori, brutali, pretinzându-le angajaților sume de bani, pentru a-i menține în serviciu⁴⁰. Un astfel de personaj, C. Vlădescu, comandant de pompieri, vinovat de numeroase abuzuri și chiar agresțiuni fizice împotriva personalului aflat în subordine, în loc să fie sancționat, era propus în rândul notabilităților orașului, ca având dreptul de a purta medalia jubiliară, bătută în cinstea regelui Carol I⁴¹.

Salariați cu 1,5-2 lei pe zi, la 1900, muncitorii primăriei nu dispuneau nici de repaus duminical, nici de sărbători. Aceasta alimenta și mai mult tensiunile în raport cu regimul de muncă, cu atât mai mult cu cât majoritatea lor erau familiști, iar unii veterani de război de la 1877-1878⁴². Primăria a privit cu multă reținere manifestările greviste trimițând de obicei poliția, ca forță de intimidare la fața locului, chiar dacă revendicările muncitorilor erau justificate⁴³.

Un statut mai bun decât muncitorii îl aveau meseriașii, chiar cei de rând. De pildă, în timp ce un salahor câștiga zilnic 1,80-2,50 lei la 1900, în aceeași perioadă, un zidar încasa 3-4 lei, iar un lemnar 4,50-5 lei pe zi⁴⁴.

Spectrul meseriașilor era mare la Constanța. M.D. Ionescu, un adevărat cronicar al epocii, amintea dintre aceștia pe: cărămidari, potcovari, constructori de căruțe, lăcătuși, mecanici, tocilari, tinichigii, căldărari, dulgheri, dogari, rotari, tâmplari, cufărari, curelari, bragagii și alvițari, plăcintari, cofetari, țesători de pânză, ceaprazari, frânghieri, croitori, blănari, căciulari, pălărieri, cizmari, cârpaci, săpunari, tipografi, fotografi, zugravi, zidari, plăpumari. Lor li se adăugau și unii meseriași de lux: bijutieri, ceasornicari, sculptori în piatră și marmură, armurieri, în total 273 de

³⁹ Idem, dosar 4/1900, f. 29 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 261.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 4/1900, f. 29 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 261.

⁴¹ Idem, dosar 11/1906, f. 250.

⁴² *Ibidem*, apud, M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 261.

⁴³ „România Muncitoare”, București, an V, seria a II-a, nr. 46, 9 august 1909, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 342.

⁴⁴ F. P. C., dosar 24/1900, f. 1-35.

meseriași, 418 calfe, 173 ucenici, deci 864 de oameni⁴⁵. Progresul tehnic a determinat apariția unor noi meserii cum ar fi: mecanic de automobile, electrician sau instalator de apă, după 1910⁴⁶.

Meseriașii din Constanța erau bine organizați, în corporații⁴⁷. Acestea duceau o activitate de ajutorare a membrilor și a familiilor nevoiaș⁴⁸. Prin intermediul unor acțiuni caritabile meseriașii organizau tot felul de distracții, care dădeau o mare solidaritate a grupurilor profesionale. Adesea întrunirile luau forma unor sărbători câmpenești⁴⁹. Corporațiile sărbătoreau și ziua patronului (sfântului protector) corporației, prin organizarea de Te-Deum-uri⁵⁰. Meseriașii se implicau în activități culturale, patronând cercuri de lectură, cum a fost cel numit „Cultura”⁵¹. Deși primăria a încurajat aceste raporturi cordiale, meseriașii nu se sfiau să-l critice pe primar dacă nu le respecta drepturile⁵².

Din anul 1916 brutarii din localitate au început să întâmpine mari probleme de aprovizionare, motiv pentru care au solicitat Primăriei majorarea prețului pâinii cu 0,5 lei la kg.⁵³, ceea ce a contribuit la scăderea nivelului de trai al populației de rând.

În 1904 s-a înființat prima școală de meserii din localitate⁵⁴, urmată, în 1905, de întemeierea cartierului meseriașilor, vizavi de Obor, pe un teren alcătuit din loturi primite în mod preferențial⁵⁵. De aceea putem afirma că aceștia au constituit o importantă categorie socială în epocă, promotori ai românismului la Constanța.

⁴⁵ M.D. IONESCU(căpitan), *Dobrobia în pragul veacului al XX-lea. Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară*, Atelierele Grafice I.V. Socecă, București, 1904, p. 865.

⁴⁶ F. P. C., dosar 29/1915, f. 125.

⁴⁷ Idem, dosar 7/1902, f. 33.

⁴⁸ Corporația lucrătorilor în fier și metal, de pildă, anunța Primăria despre organizarea unui bal pentru ajutorarea copiilor săraci – idem, dosar 9/1908, f. 115 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 336.

⁴⁹ F. P. C., dosar 10/1903, f. 9 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 281.

⁵⁰ Idem, dosar 11/1906, f. 118.

⁵¹ Cercul „Cultura” a fost înființat la 11 iunie 1904 – idem, dosar 3/1905, f. 44 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 314.

⁵² Așa s-a întâmplat în 1911, când meseriașii l-au criticat pe primar pentru că acorda antrepriza unor lucrări străinilor – F. P. C., dosar 26/1911 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 371.

⁵³ Idem, dosar 9/1916, f. 8.

⁵⁴ Idem, dosar 19/1904, f. 5.

⁵⁵ „Dobrogea jună”, an V, nr. 28, 22 august 1909, p. 2-3.

Alături de militarii din Marină, cei de uscat înregistrau o prezență activă în oraș. Până în 1914 trupele din garnizoana Constanța au sporit, aceasta fiind reședință de corp de armată⁵⁶. Deși până la 1900 se construiseră mai multe cazărmi, aspectul lor nu era cel mai salubru, curțile fiind pline de gropi⁵⁷, apoi situația s-a îmbunătățit. În anul 1903 s-a construit spitalul militar⁵⁸, iar în 1904 s-a pus problema separării cazărnilor militare de cele ale marinei⁵⁹. În cea mai mare parte, militarii și-au construit case pe lângă unitățile militare, cu timpul luând naștere astfel adevărate cartiere, cum era și cel de pe strada Călărași⁶⁰. Militarii dispuneau de unele avantaje: plăteau taxe de cură și muzică pe jumătate, gradele inferioare fiind scutite⁶¹, iar, uneori, comisarii regali interveneau pe lângă Primărie pentru a pune la dispoziția subofițerilor „împovărați de o grea familie”⁶² locuri de casă.

Privită ca un bastion al românismului în Dobrogea, armatei i se atribuia un deosebit rol ceremonial. Ea era prezentă la marile sărbători și manifestări naționale, sau cu ocazia primirii unor delegații oficiale de stat, când unitățile militare defilau în muzică de fanfară. Costumate în uniforme de gală, ele confereau o stare de sărbătoare și festivism manifestărilor⁶³.

Ofițerii se implicau și ei în viața civică, semnând petiții prin care cereau rezolvarea problemelor curente ale urbei⁶⁴.

În Constanța existau două categorii de funcționari: funcționarii inferiori, care după leafă și după statut social erau asimilați unor oameni obișnuiți, și înalții demnitari, dotați cu putere de decizie în principalele probleme ale Constanței.

Din prima categorie făceau parte componenții obișnuiți din birourile departamentelor administrative, cum ar fi: copişti, arhivari, agenți, impiegati, revizori, supraveghetori, vatafi, verificatori, comisari de poliție. Între aceștia și înalții magistrați, exista o categorie intermediară compusă din contabili, secretari (funcție în care femeile nu erau încadrate în epocă), ofițeri de stare civilă, casieri, desenatori și cei ce-i ajutau pe șefii de compartimente administrative. Existau diferențe de salarizare și statut social

⁵⁶ F. P. C., dosar 52/1914, f. 6-9 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 397.

⁵⁷ Idem, dosar 20/1900, f. 62.

⁵⁸ Idem, dosar 20/1902, f. 16 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 385.

⁵⁹ F. P. C., dosar 6/1904, f. 52, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 295.

⁶⁰ C.M. Bonciu, N. Boncu, *op. cit.*, p. 51.

⁶¹ *Ibidem*, p. 62.

⁶² „Steaua Constanței”, Constanța, an I, nr. 18, 17 martie 1902, p. 3.

⁶³ F. P. C., dosar 9/1914, f. 41-42.

⁶⁴ Idem, dosar 45/1912, f. 65 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 383.

între aceste persoane. Dacă funcționarii inferiori câștigau între 60 și 200 de lei pe lună, la 1900, ceilalți câștigau între 200 și 350 lei lunar⁶⁵.

Percepția despre funcționari n-a fost foarte favorabilă în epocă. În anul 1909 publicația „Dobrogea jună” critica comportamentul acestora pentru lipsa lor de coeziune⁶⁶, iar Tudor Șoimaru afirma că funcționarii veneau în post „afișând plictisul unui poet în exil”⁶⁷.

În mod curent, postul de funcționar public era ocupat prin concurs afișat la Primărie sau Prefectură, iar la intrarea în serviciu trebuia să depună jurământ. Formula era: „Jur credință M. S. Regelui, supunere legilor și sprijin intereselor comunei. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”, rostită în fața primarului și a secretarului general al Primăriei⁶⁸. Obedienți față de Primărie când cereau promovări⁶⁹, funcționarii nu ezitau să încalce acest jurământ pentru a-și rotunji veniturile. Uneori delapidau bani din încasările comunale⁷⁰ sau deturnau fonduri⁷¹, altădată înjurau sau ajungeau să îi brutalizeze pe subordonați⁷². Se putea ajunge chiar la situații ridicole, când persoane angajate pe post de agenți nu știau să semneze⁷³, ceea ce arată că posturile nu se dădeau totdeauna pe merit. Primarul sau șeful direct reacționau de obicei prin aplicarea de avertismente⁷⁴, muștrări⁷⁵, mergând până la eliberarea din funcție⁷⁶ și deferirea vinovatului justiției⁷⁷.

Funcționarii erau și ei grupați în corporații, cum ar fi Societatea Funcționarilor Publici, care foloseau (asemenea comercianților) serbările și balurile pentru a obține fonduri de ajutor reciproc⁷⁸. În unele ocazii

⁶⁵ Bugetul de cheltuieli al Primăriei pentru școlarizare în anul 1900, în: F. P. C., dosar 25/1900, f. 49-54. Pentru anul 1914 vezi: idem, dosar 2/1914, f. 106-108.

⁶⁶ „Nu cunosc clasă de oameni trăind mai răsleți între dânsii decât funcționarii noștri publici. Dacă subsemnatul nu vede nimic care să-i separe, în schimb nici nu găsește nimic care să desvolte în acești oameni sentimentul de solidaritate” – art. Impresii, în: „Dobrogea jună”, an V, nr. 28, 22 august 1909, p. 2.

⁶⁷ T. Șoimaru, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁸ F. P. C., dosar 28/1916, f. 76.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 152.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 5.

⁷¹ *Ibidem*, f. 162.

⁷² *Ibidem*, f. 172.

⁷³ *Ibidem*, f. 170.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 174.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 167.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 161.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 166.

⁷⁸ Idem, dosar 12/1900, f. 19.

beneficiau de reduceri de tarife la călătoriile pe cale ferată cu 75% (dar numai la clasele a II-a și a III-a) la fel cu învățătorii și preoții⁷⁹. Participau alături de ceilalți funcționari la manifestările oficiale obișnuite (urări de sănătate și fidelitate cu ocazia zilelor de naștere ale membrilor Casei Regale și la Te-Deum-uri ocazionate de manifestările respective), practic niște obligații de serviciu⁸⁰. Plângându-se în permanență de salarii⁸¹, odată cu războiul au devenit victimele restructurărilor ocazionate de lipsa de fonduri, unii fiind concediați⁸². Datorită concentrărilor din 1916 alți funcționari au fost detașați de la un serviciu la altul, fiind nevoiți să preia sarcinile ambelor servicii⁸³. Această procedură avea să se reflecte negativ în calitatea muncii lor.

Înălții funcționari, în special primarii și prefecții, se bucurau de putere de decizie și de mai toate privilegiile, dar erau vulnerabili în fața jocului politic. În fruntea înalților funcționari se afla primarul, apoi consilierii și șefi de departamente administrative. Conform listelor de cheltuieli bugetare șefii de departamente erau: medicul șef al Comunei, șefii Serviciului tehnic (arhitectul și inginerul șef), iar ulterior doi ingineri: șeful Serviciului hidraulic și șeful Iluminatului electric. Un primar avea la începutul secolului al XX-lea salariul de 900-1000 de lei, plus 400 de lei indemnizație pentru abonamentul C.F.R., clasa I; inginerul și arhitectul, 400-700 lei; medicul, 500 lei; inginerul serviciului hidraulic, 1000 lei; iar cel electrician, 600 lei⁸⁴. Aceștia erau adevărații conducători ai Comunei, cei ce aveau putere de decizie și respingeau sau avizau cereri. În raporturile cu subordonații șefii nu tolerau mojiții sau obrăznicii pe care le sancționau vehement. De pildă, în 1916 Șeful „Serviciului hidraulic”, în urma unei „insulte verbale” interzicea conducătorului Ioaniu de a mai semna actele administrative și declara că „mă văd în imposibilitatea de a mai lucra cu D-sa.” Cu alte cuvinte îl dădea afară din serviciu⁸⁵.

⁷⁹ Idem, dosar 11/1916, f. 143.

⁸⁰ Idem, dosar 12/1900, f. 13.

⁸¹ Idem, dosar 4/1902, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 271.

⁸² F. P. C., dosar 23/1916, f. 95, 96, 97, 99, 106, 125. Filele conțin șase disponibilizări. Culmea ipocriziei din partea Primăriei era că li se adresa pe un ton cald, prietenos: „Cu această ocazie (a disponibilizării – n.n.) ținem să aducem mulțumirile noastre, pentru serviciile aduse Comunei în tot timpul cât ați funcționat.”

⁸³ *Ibidem*, f. 150.

⁸⁴ Pentru cheltuielile cu salariile angajaților în anul 1900 și, respectiv, 1914, vezi: idem, dosar 25/1900, f. 49-54 și dosar 2/1914, f. 106-108.

⁸⁵ Idem, dosar 28/1916, f. 88.

Primarul, ca reprezentant al Comunei, lua parte la evenimentele naționale importante: expoziții, jubilee, pentru care primea indemnizații de deplasare⁸⁶. Tot el era cel care hotăra lista de notabilități ce puteau să-l însoțească cu ocazia vizitei unor personalități de excepție la Constanța, așa cum a fost cea a țarului Rusiei, Nicolae al II-lea, în anul 1914⁸⁷. Notabilitățile respective primeau cu această ocazie niște bilete speciale, de liberă trecere, printre ei numărându-se: magistrații Curții de apel și Tribunalului, membrii corpului didactic, șapte parlamentari de Constanța, corpul medical, inginerii, 17 membri ai S.M.R., 50 de reprezentanți ai Camerei de Comerț, 86 de avocați, 40 de bancheri, conducătorii gării și poștei, practic întreaga intelectualitate, funcționari superiori și magistrații orașului. Lor li se adăugau și primarii și consilierii din comunele județului, protoierei, polițiști, inspectori⁸⁸ etc. De asemenea, patrona unele manifestări naționale⁸⁹, trimitea asigurări „de fidelitate”⁹⁰ regelui, organizând serbările ocazionate de ziua națională⁹¹ (10 mai – n. n.) și impunea funcționarilor aflați în subordine participarea la Te-Deum-uri jubiliare⁹². În condițiile în care, în Constanța nu exista o structură industrială foarte bine organizată, tendințele paternaliste manifestate de patroni în Europa Occidentală s-au materializat la noi în oraș în raporturile dintre primar și cetățeni, în special cu cei nevoiași. Primarul era cel căruia angajații mărunți veneau să-i spună păsurile lor, solicitând ajutor⁹³. El sprijinea elevii merituosi, dar săraci⁹⁴, încuraja corpul medical, acordându-i transport cu trăsura gratuit⁹⁵, acorda aprobări de scutire de taxe pentru toate spectacolele de caritate⁹⁶ și exemplele ar putea continua. Primarul aspira să fie privit ca părintele Comunei, exemplul celebru fiind cel al lui M. Koiciu care avea să lase prin testament o mare parte a averii sale orașului, pentru școli și ajutorarea

⁸⁶ Primarul a cheltuit 300 de lei cu deplasarea și întreținerea ocazionate de primirea sa la Palatul Regal, în legătură cu jubileul ocazionat de împlinirea a 40 de ani de domnie, de către regele Carol – idem, dosar 11/1906, f. 209.

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 9/1914, f. 132

⁸⁸ Idem, dosar 9/1914, f. 132, 173.

⁸⁹ Pentru manifestările ocazionate de coriștii din Transilvania, când 2400 de coriști din Ardeal au fost transportați gratuit la Mamaia vezi: idem, dosar 11/1906, f. 174.

⁹⁰ Idem, dosar 12/1900, f. 20.

⁹¹ Idem, dosar 11/1906, f. 62.

⁹² *Ibidem*, f. 10.

⁹³ Astfel în 1900 măturătorii îl rugau pe primar să intervină pentru „a ne ameliora și traiul nostru de viață”.(sic!) – idem, dosar 4/1900, f. 28.

⁹⁴ Idem, dosar 11/1904, f. 13 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 288.

⁹⁵ F. P. C., dosar 19/1914, f. 103.

⁹⁶ Idem, dosar 19/1900, f. 14.

familiilor nevoiaș⁹⁷. Tot primarul intervenea, prin ordonanțe, în scopul stabilizării prețului pe piață, îndemnând cetățenii să semnaleze tendințele speculative⁹⁸. În schimb, avea pretenția să i se recunoască aceste merite. Ca atare cetățenii nu ezitau în a-i acorda apelative, cum ar fi: „bun părinte al orașului și bun român”⁹⁹ sau „cel mai înalt șef al nostru și [...] părintele acestei comune”¹⁰⁰.

Alături de acești funcționari, în Constanța se aflau și magistrați: procurori, judecători, avocați. Ei erau grupați în cele două instituții importante de magistratură cu sediul în oraș: Curtea de Apel și Tribunalul. În 1914 Curtea de Apel avea un președinte, un procuror general, opt inspectori și un procuror de ședință¹⁰¹ (total 11 magistrați), iar Tribunalul un președinte, un jude instructor, trei juzi de ședință, un procuror, un supleant și un substitut (total opt magistrați)¹⁰². Magistrații erau și ei persoane de vază în Constanța, făcând parte din protipendadă.

Alături de cei amintiți existau și o serie de avocați, peste 40 în 1914¹⁰³, având un statut social asemănător celorlalți magistrați¹⁰⁴. Un sfert dintre ei erau trecuți în listele Camerelor de Comerț din 1916, ca patentari 1 și 2, ceea ce arată rentabilitatea acestei meserii. Existau și judecători ambulanți care susțineau procese în comunele pendinte de Constanța, cu care ocazie se foloseau de traducător¹⁰⁵. Oamenii îi priveau cu teamă și respect pe judecători. La rândul lor aceștia nu permiteau dezordini în sala de ședințe, procesele fiind publice¹⁰⁶. După ce se dădea citire procesului verbal, judecătorul audia martorii și asculta părțile, apoi dădea verdictul, ridicând

⁹⁷ Testamentul primarului M. Koiciu în: idem, dosar 40/1915, f. 3-4 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 298-300.

⁹⁸ F. P. C., dosar 20/1914, f. 4.

⁹⁹ Idem, dosar 6/1905, f. 22, apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 301.

¹⁰⁰ Idem, dosar 4/1900, f. 29 apud M. Stanciu ș.a., *op. cit.*, p. 261

¹⁰¹ Acestora li se adăugau și alți funcționari: un grefier și două ajutoare, un arhivar, un translator și patru copişti – idem, dosar 9/1914, f. 163.

¹⁰² Plus doi grefieri, trei ajutoare de grefieri, un translator, un secretar de parchet, un funcționar registratură și nouă copişti – *ibidem*, f. 125

¹⁰³ Și ei apar pe lista de notabilități cărora li se eliberaseră bilete, în perspectiva vizitei țarului Nicolae al II-lea – idem, dosar 9/1914, f. 132.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ D. STOICESCU, *Alem fena. Notele unui judecător*, în „Analele Dobrogei”, anul XV, 1934, p. 68-71.

¹⁰⁶ „Unii mai bine dispuși uitând unde se găsesc, izbucniră în hohote de râs”, povestește judecătorul D. Stoicescu, despre desfășurarea unui proces din plasă în anul 1908 – *ibidem*, p. 69.

ședința. De multe ori însă, judecătorul se putea lăsa sensibilizat de argumentele inculpaților, cel puțin în procesele ușoare¹⁰⁷.

Datorită privilegiilor oferite, a fi funcționar public sau magistrat a reprezentat un factor de atracție la Constanța în anii de până la intrarea României în războiul mondial.

În oraș existau mulți speculanți și oameni de afaceri, greu de încadrat la alte meserii, grupați de obicei în jurul Bursei. Cei mai mulți dintre ei erau desemnați în listele de patentari ale Camerei de Comerț, cu termenul de comisionari (un soi de intermediari între angroșiști și cumpărători, care percepeau un comision din prețul mărfii vândute, cam 1 %). Nu mai puțin de 12 astfel de comisionari erau trecuți ca patentari 1, deci oameni bogați, pe liste, la 1900. Majoritatea erau greci sau evrei, având nume la fel de cunoscute precum cele ale marilor angroșiști¹⁰⁸. Aceștia erau clienții obișnuiți ai licitațiilor, de care abundă rândurile ziarelor din epocă. Se făceau licitații cu orice: mobilier¹⁰⁹, chiar plane¹¹⁰, haine și obiecte sanitare (mergând de la bluze de spital, cearceafuri și saltele, până la cămăși de forță și scuiători)¹¹¹, locuri de casă¹¹² și imobile¹¹³. Unele obiecte erau scoase la licitație în urma unei decizii judecătorești și, ca atare, vânzarea lor trebuia asistată de judele de ocol, iar doritorii erau nevoiți să dispună de o garanție bănească de participare¹¹⁴. La licitații puteau lua parte și antreprenori sau negustori. De obicei, unele lucrări publice erau arondate prin licitații, cum ar fi: construcții de poduri, aprovizionarea cu pietriș pentru șosele (macadam, *n.n.*)¹¹⁵, sau chiar aprovizionarea Spitalului Comunal cu alimente¹¹⁶, etc.

În ceea ce privește portul și împrejurimile acestea abundau de speculanți și contrabandiști. Specula era întreținută uneori chiar și de angroșiști, care impuneau un adevărat monopol pe piață. Așa s-a întâmplat în 1908, când un comerciant grec cumpăra la licitație tot peștele de pe piață,

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 69-71.

¹⁰⁸ Pe lista de patentari a Camerelor de Comerț din anul 1900 apar nume precum Teodorides, Macri, Suverani, Despoti, Benderli, Goldenberg, unii fiind constructori de locuințe monumentale – F. P. C., dosar 29/1900, f. 20-28.

¹⁰⁹ „Farul Constanței”, an XIX, nr. 49, 8 martie 1903, p. 2.

¹¹⁰ *Idem*, an XXIV, nr. 2, 10 aprilie 1904, p. 4.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 26, 3 octombrie 1904, p. 2.

¹¹² *Idem*, an XXVII, nr. 48, 26 ianuarie 1908, p. 4.

¹¹³ „Dobrogea jună”, an I, nr. 13, 6 martie 1905, p. 4.

¹¹⁴ „Farul Constanței”, an XXVII, nr. 48, 2 ianuarie 1908, p. 4.

¹¹⁵ *Idem*, an XXVIII, nr. 9, 31 mai 1908, p. 3.

¹¹⁶ „Dobrogea jună”, an I, nr. 24, 29 martie 1905, p. 3.

impunând apoi prețul, tarabagii fiind „complet ruinați, din cauză că nu au putut ține concurența cu comerciantul angrosist”¹¹⁷. Activitatea speculativă a luat avânt în condițiile lipsurilor alimentare din vara anului 1916, când vânzătorii din piețe au început să încalce fățiș ordonanțele Primăriei, practicând prețuri „umflate”¹¹⁸. Primarul reacționase încă din 1914, înștiințând că „orice sporire a prețurilor alimentelor, va fi deîndată (sic!) reprimată, iar în caz de recidivă se vor închide magazinele”¹¹⁹, dar specula n-a putut fi stopată.

Mai existau și alte categorii sociale în Constanța la începutul secolului al XX-lea. Intelectualitatea, în special profesori, dar și artiști, se bucurau de considerație, făcând și ei parte din protipendadă.

O prezență interesantă în urbea de la malul mării erau sacagii. Ei se organizau în cete de câte zece, prezența lor fiind foarte necesară în oraș, unde, la 1905, existau numai șapte fântâni, apa de cea mai bună calitate provenind însă de la Anadolchioi, pe acea vreme un cătun din apropierea Constanței. Sacagii erau printre cei mai amărâți oameni din oraș câștigând, după acoperirea cheltuielilor de furajare, sub 2 lei zilnic, neîndestulător pentru acoperirea cheltuielilor familiale. Nu este de mirare că și în acest domeniu de activitate, au apărut numeroși indivizi care practicau meseria clandestin¹²⁰ din cauza normelor de igienă, firești, impuse de Primărie¹²¹.

Apropiati de sacagii erau birjarii care jucau rolul de taximetriști, mai mult de promenadă, dat fiind faptul că orașul avea dimensiuni modeste¹²².

În Constanța erau și pescari, fie de meserie, lipoveni, fie liber profesioniști, unii practicând de plăcere, pe digul care apăra portul. Iama, pescarii reușeau să mai ia ceva bani la piață pe scoici¹²³. Pescuitul se practica și pe lacul Tăbăcăriei¹²⁴. Încă din 1882 s-au reglementat serviciile barcagiilor ce transportau mărfuri și pasageri în larg¹²⁵. Dar existau și barcagii de agrement, care câștigau de pe urma vilegiaturiștilor¹²⁶.

¹¹⁷ „Conservatorul Constanței”, an II, nr. 12, 4 aprilie 1910, p. 2.

¹¹⁸ F. P. C., dosar 9/1916, f. 58.

¹¹⁹ Idem, dosar 20/1914, f. 61.

¹²⁰ C. Cioroiu, M. Moise, *op. cit.*, p. 49-50.

¹²¹ Regulamentul stipula că vânzătorii de apă aveau obligația să spele sacaua în fiecare zi, gura sacalei trebuia să fie acoperită, iar scaunul vizitiului să fie izolat de vasul de apă – F. P. C., dosar 20/1900, f. 60.

¹²² I. Adam, *op. cit.*, p. 29.

¹²³ T. Șoimaru, *op. cit.*, p. 42-43.

¹²⁴ F. P. C., dosar 20/1900, f. 86.

¹²⁵ *Ibidem*, dosar 24/1882, f. 1, 3.

¹²⁶ I. Adam, *op. cit.*, p. 58-69.

Prin structura sa etnică și socio-profesională Constanța conferea una dintre cele mai interesante imagini în epoca de liniște și prosperitate de la începutul secolului al XX-lea, ani pe care îndeobște istoricii îi desemnează cu termenul de „La belle époque”. Tocmai această structură, alături de prezența mării, oferea deliciul inconfundabil al orașului la începutul secolului trecut.